

Kai Sørlander

Om behov

1 For nogle år tilbage skrev G H von Wright en lille artikel, hvori han analyserede begrebet 'behov' og specielt gjorde sig til talsmand for, at der er to forskellige anvendelser af ordet 'behov' (*Filosofisk tidskrift*, nr 1, 1982).

Den ene defineres i relation til begrebet 'trivsel' eller 'velfærd'. "En varelse *behöver* sådant, som det är *illa* for den att undvara" (s 1). I den betydning er det kun levævæsner (levande varelser), der kan have behov; fordi det kun er om sådanne, at man i egentlig forstand kan sige, at de trives eller ikke (har det godt eller dårligt). von Wright gør rede for, hvad dette indebærer for de forskellige former for levævæsner: planter, dyr og mennesker. Først viser han, at forholdet mellem det, som en plante behøver for at trives, og plantens tilstand af trivsel er et *kausalt* forhold; og at dette ikke blot må gælde planter, men levævæsner overhovedet: altså også dyr og mennesker. Til forskel fra planter karakteriseres dyr og mennesker ved at føle tilskyndelser og have ønsker. von Wrights næste skridt er derfor en analyse af forholdet mellem, hvad et dyr eller et menneske begærer eller ønsker, og hvad det samme levævæsen behøver for at trives. Der er ikke nogen direkte implikativ sammenhæng. "Allt som man begär behöver man inte — och allt som man behöver begär män inte" (s 4). Og for mennesket gælder så specielt, at det har sprog. Det betyder, at det ikke (som dyret) er lukket inde i sine umiddelbare tilskyndelser, men at det har meninger, f eks om sine behov, og kan handle afhængigt af disse meninger.

Den anden af de to betydninger af ordet 'behov' definerer von Wright i relation til begrebet 'formål'. Her er et behov noget som kræves for at et vist formål skal kunne nås. Som når vi siger, at vi behøver en hammer for at slå et søm i. (Eftersom redskaber er ting, der af os er "formet" således, at de kan bruges med bestemte formål, så kan vi om et konkret redskab sige, at det behøver noget, for at det fortsat skal kunne bruges med det formål, som definerer det. Således behøver en bil at smøres,

hvis den fortsat skal kunne fungere. Men i sidste instans er det i relation til vore formål med redskaberne, at disse har behov. De har ikke behov i sig selv.)

Det, som vi behøver i den anden betydning af ordet 'behov', er ikke nødvendigvis noget, som vi behøver i den første betydning. Om det *er* noget, som vi også behøver i den første betydning, afhænger af, om det formål i relation til hvilket det behøves selv er noget, som behøves i den første betydning. Og det vi behøver i den første betydning, er det vi egentligt behøver: det er det vi behøver for at kunne leve som mennesker. Det sætter altså en ramme, i forhold til hvilken vi bør vurdere vore kontingente formål og de behov, som vi har i relation til opnåelsen af disse — en ramme, som vi ikke bør bryde.

Til slut bruger von Wright dette som en synsvinkel på vor globale situation. Gennem den tekniske udvikling og den industrielle produktionsform er vi ved at nedbryde de vilkår, som er nødvendige for vor eksistens som mennesker. Vi står i en form for behovskonflikt "mellan det som krävs för att bevara industrisamhällets produktions- och konsumtionsmönster intakta och det som människan såsom människa behöver för sitt välbefinnande" (s 12).

2 I det store og hele føler jeg mig enig med von Wright. Men på et centralt punkt er jeg uenig. Jeg mener ikke, at der er tale om to betydninger af ordet 'behov', men kun om en. Fundamentalt er begrebet 'behov' defineret i relation til begrebet 'formål': således at et behov er noget, der er nødvendigt for, at et formål kan nås.

Men det er den betydning, der hos von Wright står som sekundær. Hvorledes kan jeg da anse den for at være den eneste? Det kan jeg, fordi jeg mener, at også begrebet 'levvæsen' må defineres på basis af begrebet 'formål'. Fundamentalt vil jeg definere et levvæsen som et fysisk objekt, der er (udviklet således, at det er) determineret i relation til det formål, at det kan opretholde dets eksistens som determineret i relation til formål. Med denne definition af begrebet 'levvæsen' følger i sammenhæng med definitionen af et behov som noget, der er nødvendigt for, at et formål kan nås, at det har mening at tilskrive levvæsner behov. Så følger von Wrights første anvendelse af ordet 'behov' altså af den anden anvendelse. Og denne konklusion følger, blot den anførte definition af begrebet 'levvæsen' accepteres som *nødvendig* betingelse for, at noget er et levvæsen.

Spørgsmålet, om der er en eller to betydninger af ordet 'behov', af-

hænger nu af spørgsmålet, om definitionen faktisk udtrykker en nødvendig betingelse for, at noget er et levævæsen. Gør den det? Vi kan forsøge at vise, at den er forudsat den måde, hvorpå der i biologien faktisk tales om liv. Men vi kan også gøre noget andet — og filosofisk set dybere. Fundamentalt kan vi vise, at (en mulig) verden nødvendigt må bestå af objekter i tid og rum. Og at disse objekter, dermed at de er i tid, også må være underlagt kausalprincippet: at en forandring må have en årsag (jfr mine artikler 'Hvorfor er Verden i Rum og Tid?' og 'Kausalitet'). Sådanne objekter kan karakteriseres som fysiske. Og vi kan så spørge: Hvad er betingelse for, at formål overhovedet kan "få plads" i en sådan verden? Hvad er betingelse for, at der overhovedet kan være fysiske objekter, der er determineret i relation til formål? Og svaret er: Denne mulighed forudsætter, at der må kunne være fysiske objekter, der er determineret i relation til det formål, at de kan opretholde deres eksistens som determineret i relation til formål. Ellers falder objekterne sammen til rent fysiske objekter, og verden lukkes for formål. Men sådanne objekter er, hvad jeg har defineret som levævæsner. Under de vilkår, som nødvendigt gælder for verden, hænger muligheden af formål nødvendigt sammen med muligheden af levævæsner; og begrebet 'levævæsen' kan defineres på basis af begrebet 'formål'.

Centralt i von Wrights argumentation er, at det om levævæsner har mening at sige, at de har det godt eller dårligt. Hvorledes forholder det sig til min definition af begrebet 'levævæsen'? Det står på samme grund som muligheden for, at levævæsner kan tilskrives behov. Ikke blot begrebet 'behov', men også begreberne 'godt' og 'dårligt' defineres fundamentalt i relation til begrebet 'formål'. Noget er godt i relation til et formål; nemlig såfremt det fremmer muligheden for, at formålet kan nås. Hvis det derimod modvirker denne mulighed, så er det dårligt (i relation til formålet). Når disse definitioner holdes sammen med definitionen af begrebet 'levævæsen', så følger umiddelbart, at det må have mening at karakterisere de vilkår, hvorunder et levævæsen eksisterer, som gode eller dårlige i forhold til, at levævæsnet kan opretholde dets eksistens som determineret i relation til formål. (Vilkår, som er gode for et levævæsen, kan være dårlige for et andet.) Og i anden omgang har det så mening at sige om levævæsnet, at det har det godt eller dårligt under de konkrete vilkår. Også her er begrebet 'formål' altså krumtappen: det begreb, hvorom både begrebet 'levævæsen' og begrebet 'godt' defineres, således at det af disse definitioner følger, at det om et levævæsen har mening at sige, at det har det godt (at det trives).

Når et levævæsen må være et fysisk objekt, der er underlagt kausalprincippet, så kan vi ikke blot slutte, at det har mening at tilskrive levævæsner behov, men også at det er nødvendigt, at levævæsner må have behov. Det må være nødvendigt, at levævæsner må kunne nedbrydes og dø. Det må ikke blot have mening at karakterisere de vilkår, hvorunder et levævæsen eksisterer, som gode eller dårlige for levævæsnet, men der må også faktisk være vilkår, som er gode eller dårlige for levævæsnet. Så langt kan sluttet rent principielt — fra definitionen af de involverede begreber. Men det følger også rent principielt, at *hvad* et konkret levævæsen behøver — hvad der er godt eller dårligt for det —, må afgøres empirisk. Det må afgøres gennem konstatering af, under hvilke vilkår sådanne levævæsner (levævæsner af en sådan fysiologisk opbygning) faktisk nedbrydes, og under hvilke vilkår de faktisk trives. Under forudsætning af at samme årsag under samme omstændigheder har samme virkning, er det muligt at isolere de faktorer, som er nødvendige for, at forskellige typer af levævæsner faktisk kan trives. Men udgangspunktet er, at man konstaterer, om konkrete levævæsner faktisk trives eller ikke (jfr s 3 i von Wrights artikel).

3 Argumentationen i foregående afsnit gælder alment for levævæsner. Men von Wright skelner også mellem forskellige typer af levævæsner. Først mellem dyr og planter: hvor dyr i modsætning til planter har begær eller tilskyndelser. I denne skelnen baserer von Wright sig på erfaringen. Jeg vil her forsøge at gå en anden og mere abstrakt vej. Som i foregående afsnit vil jeg gå ud fra, at (en mulig) verden må bestå af fysiske objekter, som er i tid og rum, og som er underlagt kausalprincippet. Det for mig centrale er primært, at når vi til dette grundlag føjer muligheden af formål, så kan vi *ikke blot* (som allerede gjort) definere begrebet 'levævæsen', *men* så kan vi *også* definere forskellen mellem dyr og planter. Thi da kan vi principielt skelne mellem levævæsner, der kan bevæge sig selv med formål, og levævæsner, der ikke således kan bevæge sig selv. Og på denne forskel definerer jeg henholdsvis dyr og planter. De første er dyr, og de andre er planter. Som levævæsner må planter kunne "indrette" sig efter de vilkår, hvorunder de er. (Fra erfaringen ved vi, at der er planter, der kan indrette sig efter vilkårene, på den måde at rødderne vokser i retning af, hvor der er vand.) Men planter opfylder ikke de kausale betingelser for at kunne bevæge sig med formål.

Hvad er da disse betingelser, som opfyldes af dyr, men ikke af planter? Umiddelbart er det betingelserne for, at et levævæsen i konsistens

med kausalprincippet gyldighed kan bevæge sig med formål. Fundamentalt kan deduceres tre sådanne betingelser. For det første at et dyr må have sanseorganer (som betingelse for at det kan have et formål at bevæge sig hen til). For det andet at et dyr må have tilskyndelser (som betingelse for at det kan forklares, hvorfor det bevæger sig med et bestemt formål, i forhold til hvad det sanser). Og for det tredje at et dyr må have bevægelseorganer (som betingelse for at dets bevægelse foregår i konsistens med de fysiske principper).

Mens det, der i afsnit 2 er sagt om levævæsner og behov, i princippet må udtømme, hvad der gælder for planter, så opstår der for dyr en speciel kompleksitet: forholdet mellem dets behov og dets tilskyndelser. Det er nu opgaven at eksplicitere dette forhold.

4 For et dyr gælder, at dets *tilskyndelser* er defineret som kausale betingelser for, at det bevæger sig, som det gør, og at dets *behov* er defineret som kausale betingelser for, at det trives. Heraf følger, at der ikke er direkte implikativ sammenhæng mellem, hvad et dyr føler tilskyndelse til at nå, og hvad dyret behøver. Det vil sige, at det, at et dyr føler tilskyndelse til at nå noget, implicerer ikke, at dyret behøver det; og heller ikke omvendt. Definitionen af de involverede begreber udelukker ikke, at det er muligt, at et dyr kan føle tilskyndelse til at nå noget, som det ikke behøver, eller at det kan behøve noget, som det ikke føler tilskyndelse til at nå. Dette vil jeg her illustrere med nogle eksempler. Men først bør bemærkes, at eksemplerne er illustrationer; selve argumentationen føres ud fra den abstrakte definition af de involverede begreber. (Anderledes i von Wrights argumentation, hvor eksemplerne har en essentiel funktion.)

På den ene side kan et stof som sakkarin virke belønnende (og altså tilfredsstillende) for rotter, selvom det ikke dækker noget fysiologisk behov. Stoffet leverer ikke energi, eftersom det passerer uforandret gennem legemet. Og manglen på sakkarin fører ikke til sygdom (jfr E J Murray: *Motivation and Emotion*, s 31). På den anden side er D-vitamin nødvendig for en rotte, såfremt den skal undgå at få rachitis (engelsk syge). Og dog vil en mangel på D-vitamin ikke i sig selv give rotten tilskyndelse til at søge manglen afhjulpet — f.eks. søge føde, der indeholder vitaminet (jfr E J Murray, s 26, og P T Young: *Motivation and Emotion*, s 124).

Et andet eksempel på, at der ikke er nogen direkte logisk sammenhæng mellem, hvad et dyr behøver, og hvad det føler tilskyndelse til, har

vi i nogle eksperimenter, der i sin tid blev udført af James Olds. Når rotter anbringes i specielle eksperimentelle situationer, hvor de selv kan give en bestemt del af deres egen hjerne en elektrisk stimulation, så kan de lære at udføre en sådan adfærd. Stimulationen er altså så belønnende, at den kan forklare indlæring. Men hvad mere er, rotterne kan foretrække denne stimulation, der ikke dækker noget fysiologisk behov, frem for at følge den sult, som er naturligt knyttet til dækning af fysiologiske behov (jfr J Olds: 'Pleasure Centers in the Brain'; også E J Murray, s 31—32).

Men et er, at der principielt er mulighed for diskrepanser mellem et dyrs tilskyndelser og dets behov. Et andet er, at hvis et dyr skal udvikles og overleve under bestemte vilkår og overladt til sig selv, så må dyrets tilskyndelser nødvendigvis være tilpasset dets behov. Af sammenhængen mellem behov og overleven følger logisk, at hvis et dyr ikke under naturlige omstændigheder udviser en sådan adfærd — og altså har sådanne tilskyndelser — at det dermed får dækket sine behov, så vil det ikke overleve. Der må være en faktisk overensstemmelse mellem, hvad dyret behøver, og hvad det føler tilskyndelse til. Således viser eksperimentelle erfaringer også, at konkrete dyr, når de stilles over for et frit valg af kost (omfattende deres naturlige fødemidler) med stor tilnærmelse vil foretage et udvalg, der fører til dækning af deres organiske behov (jfr P T Young, s 128—129, og E J Murray, s 25—26).

På basis af nødvendigheden af en naturlig overensstemmelse mellem, hvad et dyr behøver, og hvad det føler tilskyndelse til, må kunne gives en forklaring af de konkrete eksempler på uoverensstemmelse. Hvorfor har rotter ikke udviklet en naturlig tilbøjelighed til at vælge føde indeholdende D-vitamin i tilfælde af mangel? Det grundlæggende svar må være, at rotter i deres naturlige livsomstændigheder ved andre (eller mindre specifikke) tilskyndelser har kunnet dække deres behov for D-vitamin. (F eks får de D-vitamin, når de slikker deres pels, efter at den har været udsat for sollys.) Der har så ikke været basis for udvikling af en speciel tilbøjelighed til at søge D-vitamin. En faktor i dette spil er også, at D-vitamin er fedtopløseligt og derfor kan oplagres i kroppen. (Hvorimod situationen er en anden med det vandopløselige B-vitamin.) Parallelt hermed må forklaringen af, at rotter kan føle tilbøjelighed til at søge føde, der indeholder sakkarin, selvom dette stof ikke dækker noget behov, basere sig på, at dette stof *ikke* har været tilgængeligt i rotternes naturlige livsomstændigheder. Der har ikke været basis for at udvikle en afsky for det. (Under naturlige forhold ville de dyr, der ud-

viklede en sådan afsky, have en vis fordel.) Det er så heller ikke vanskeligt at forklare, hvorfor der ikke i naturen er udviklet dyr, der som Olds' rotter direkte kan opnå tilfredsstillelse ved selvstimulation af hjernens lystcentre.

5 At der må være en vis faktisk overensstemmelse mellem et dyrs tilskyndelser og dets behov, indebærer, at et dyr (i dets naturlige livsomstændigheder) må have et vist behov for at få tilfredsstillet dets tilskyndelser. Men der er grund til at pege på, at et sådant behov *specielt* må gøre sig gældende for dyr, der er i stand til at lære af deres erfaringer. At et dyr kan lære, betyder, at hvis det under bestemte omstændigheder føler behag i forbindelse med (som resultat af), at det udviser en bestemt adfærd, så vil det efterhånden erhverve en tilbøjelighed til under sådanne omstændigheder at udvise en sådan adfærd. Er der derimod tale om, at det føler ubehag, så vil det i stedet erhverve en tilbøjelighed til at undgå at udvise den pågældende adfærd.

A priori kan sluttes, at hvis et dyr skal lære at gøre et bestemt valg, så må det ske i et samspil mellem skuffelser og tilfredsstillinger. Hvis det altid skuffes, så vil det ikke lære at vælge, men i stedet lære, at det skuffes, lige meget hvad det gør. Men hvis det aldrig skuffes, så lærer det heller ikke at vælge. For at kunne lære et bestemt valg, må det skuffes i nogle valg: de, som det skal vælge fra. Og det må tilfredsstilles i (tilstrækkeligt mange af) de situationer, hvor det har valgt "rigtigt".

Hvorledes et dyr, der kan lære af dets erfaringer, kan reagere, hvis det konstant skuffes, viser nogle eksperimenter, som Norman R F Maier har redegjort for i bogen *Frustration*. Han beskriver den psykiske nedbrydning af rotter, der er anbragt i en forsøgsanordning, hvor de har forskellige adfærdsmuligheder, og hvor de udsættes for ubehag, hvad de end gør.

6 I afsnit 4 og 5 har jeg redegjort for forholdet mellem, hvad et dyr føler tilskyndelse til, og hvad det behøver for at trives. Men fundamentalt er behov defineret relativt til formål: som noget, der er nødvendigt for, at et formål kan nås. Det er som konsekvens af denne definition, at vi kan tale om et levæens behov i relation til dets trivsel (jfr afsn 2). Og eftersom et dyrs tilskyndelser er rettet mod at nå visse mål, så må vi (med den abstrakte definition af behovsbegrebet) *også* kunne tale om, at et dyr behøver noget i relation til at få en tilskyndelse tilfredsstillet.

Vi må kunne sige, at et dyr behøver det, som det føler tilskyndelse til at nå, i relation til at få tilskyndelsen tilfredsstillet. Og at et dyr *føler behov* for noget, som det føler tilskyndelse til at nå. (Således kan vi tale om, at en rotte føler behov for sakkarin.)

Der er to ting, der her er væsentlige. Det første er, at den abstrakte definition af behovsbegrebet både tillader, at der kan tales om, hvad et dyr føler behov for, og hvad dyret har behov for for at trives. Det andet er, at hvad et dyr føler behov for, principielt er ækvivalent med, hvad det føler tilskyndelse til. Det vil sige, at forholdet mellem, hvad et dyr føler behov for, og hvad det behøver for at trives, er givet med undersøgelsen i afsnit 4 og 5. Ved denne rokkes der ikke.

I psykologien har der været en vis tendens til at placere begrebet 'behov' som et motivationsbegreb, altså i samme kategori som begreberne 'tilskyndelse' og 'ønske'. Som eksempler kan nævnes H A Murray, E C Tolman og A H Maslow (jfr litteraturlisten). Det har fået P T Young til at skelne mellem dynamiske og ikke-dynamiske definitioner af behov (s 123—124). Men det er at blive på overfladen. Er min analyse rigtig, så er det ikke tilfældigt, at vi både kan sige, at et dyr føler behov for noget, og at det har behov, som er uafhængige af, hvad det føler. Det drejer sig ikke om forskellige betydninger af begrebet 'behov'. Men det følger af, at begrebet 'behov' er defineret i relation til begrebet 'formål', og at *dette* begreb er involveret i definitionen af begrebet 'dyr' på to måder: for det første dermed et et dyr er et levvæsen, og for det andet dermed at et dyr er et levvæsen, der kan bevæge sig med formål.

7 Hvad der gælder for dyr, og specielt for dyr, der kan lære af deres erfaringer, gælder også for dyr, der (gennem deres erfaringer) kan lære sprog. Nu skal vi undersøge, hvad der specielt gælder for sådanne dyr, som vi til en begyndelse kan kalde sprogbrugere. Først alment, hvad det principielt betyder for et dyr at være sprogbruger. Og dernæst skal vi så undersøge, om dette indebærer specielle konsekvenser i relation til det for et dyr gældende forhold mellem tilskyndelser og behov. I denne artikel gælder det blot om at afdække de helt grundlæggende sammenhænge. (I forbindelse med undersøgelsen kan siges, at mennesker er en bestemt art af sprogbrugere. Det er den eneste art, vi kender; men logisk set er der mulighed for sprogbrugere, som ikke er mennesker.)

Primært kan sluttes, at en sprogbruger som bevidst (sansende) må kunne hævde påstande om, hvad han sanser, føler og gør. Det ligger i det at have sprog. (Det er af stilistiske grunde, at jeg her bruger prono-

menet 'han'; det har ingen implikationer med hensyn til køn.) Og han må kunne hævde sådanne påstande med tilstrækkelig begrundelse for, at de er sande. Det er (med en implicit definition af begrebet 'vide') ensbetydende med, at en sprogbruger som bevidst må have en vis viden om, hvad han sanser, føler og gør. Hermed er ikke udelukket, at en sprogbruger kan tage fejl med hensyn til, hvad han sanser, føler og gør (tro, at han sanser noget, som han ikke sanser, osv). Men hvis han således tager fejl, så må han kunne "trække sig tilbage" til nogle mindre forpligtende påstande, som han må vide, er sande. Han kan ikke være bevidst og være fuldstændig uden viden om sin situation.

Hertil kommer så, at det må være muligt, at en sprogbruger kan bevare en tidligere erhvervet viden. En sådan sprogbruger siges at kunne huske — at have hukommelse. Og såfremt han ikke husker, siges han at glemme. — Det afgørende her er, at en sprogbruger, der er i stand til at huske (ikke umiddelbart glemmer alt), ikke i sin gøren er bundet til at følge sine umiddelbare tilskyndelser (qua dyr), men afhængigt af sin viden må være i stand til at handle på tværs af sine umiddelbare tilskyndelser. Han er i stand til at gøre noget, fordi han ved, at det har visse konsekvenser, og ikke blot fordi han umiddelbart føler tilskyndelse til at gøre det. Da indgår sprogbrugerens viden i den kausale determination af hans gøren. (Hans tilskyndelser kan bestemmes af hans viden om, hvad der bliver konsekvenserne af at følge dem.) En sprogbruger, som således er i stand til at handle, kaldes en person.

På den ene side er givet, at en person må være underlagt de vilkår (og derunder det forhold mellem behov og tilskyndelser), som gælder for dyr, der kan lære. Det vil sige, at der ikke er en direkte implikativ sammenhæng mellem, hvad en person behøver, og hvad han føler tilskyndelse til, men at der må være en grundlæggende faktisk overensstemmelse, som er tilpasset personens naturlige livsomstændigheder. Og dernæst at det er gennem et vist sammenspil af skuffelser og tilfredsstillelser, at en person må udvikles: tilegne sig sproget og lære sine grænser at kende. Konstant skuffelse må indebære psykisk nedbrydning. Men ellers kan personer være forskellige med hensyn til, hvad de kan bære af skuffelser. De kan være af forskellig karakter (f.eks. tålmodig, hidsig).

Og på den anden side står, hvad der specielt må gælde for en person: at en person ikke er lukket inde i sine umiddelbare tilskyndelser, men er i stand til at handle — sætte sig mål — afhængigt af viden om konsekvenserne.

Det andet betyder, at det har mening at spørge, om der i en persons

situation er vilkår, der giver ham grund til at gøre noget (eller undlade at gøre noget), uafhængigt af hvad han føler tilskyndelse til. Og det første betyder, at der *er* sådanne vilkår. At der ikke nødvendigvis er overensstemmelse mellem, hvad en person behøver, og hvad han føler tilskyndelse til (at han har behov, som er uafhængige af, hvad han føler tilskyndelse til), indebærer, at han er underlagt vilkår, som giver ham grund til ikke blot at følge sine tilskyndelser. Han må have grund til at handle i konsistens med de behov, som han har qua person og uafhængigt af, hvad han ønsker. Rationelt set *bør* han handle således.

Dette gælder for en person i forhold til sig selv. Hvad gælder så for det indbyrdes forhold mellem personer? Det er det etiske spørgsmål. I besvarelsen heraf har vi to præmisser. For det første, hvad der gælder for *enhver* person i forhold til sig selv. Og for det andet, at det for enhver person gælder, at det gælder for enhver person (og ikke blot for ham selv). Heraf følger, at forskellige personer har grund til at handle i konsistens med, at de hver især kan dække deres objektive (ønske-uafhængige) behov. Det vil sige, at den enkelte person ikke blot (som allerede givet) har til grund at handle i konsistens med, at han selv kan dække sine ønske-uafhængige behov, men også har grund til at handle i konsistens med, at andre personer kan dække deres ønske-uafhængige behov. Rationelt set er en person underlagt en fordring om at handle således. Det er den etiske grundfordring. Denne fordring hviler på, at personer har behov, som er uafhængige af, hvad de ønsker. Uden dette, ingen etik.

Fra den etiske grundfordring kan udledes fordringer, som gælder for mere specifikke vilkår. Hvis en person f.eks. har dækning for sine ønske-uafhængige behov, så kan ikke blot sluttes, at han ikke bør hindre andre i at dække deres ønske-uafhængige behov, men også at han positivt bør hjælpe andre, der ikke selv er i stand til at dække deres ønske-uafhængige behov, hvis han kan gøre det uden væsentlige ofre for sig selv. Der kan ikke trækkes skarpe grænser. Hver især karakteriseres vi ved, hvorledes vi trækker grænserne: hvorledes vi konkret handler i forhold til de abstrakte fordringer som vi er underlagt qua personer.

At vi som personer er underlagt den etiske fordring, implicerer, at vi har visse ønske-uafhængige behov *ud over* de, som vi har qua dyr. For det første har vi behov for vilkår, som fremmer udviklingen af en umiddelbar tilbøjelighed til at handle i konsistens med den etiske fordring: så vi har så lidt som muligt af vor egen karakter mod os, når vi står over for det, som fordres. For det andet implicerer fordringen, at vi ikke kan

nøjes med den viden, som vi qua personer umiddelbart må have om vor situation, men at vi også har behov for yderligere viden, specielt om to ting: 1) om vore egne og andres behov og 2) om den etiske fordring og dens begrundelse.

8 Når vi ”kommer til os selv” som personer, så er vi allerede udspændt i livet. Vi er bygget ind i en levevis, hvori vi finder en grundlæggende dækning for vore fysiologiske behov — ellers levede vi ikke. Men da har vi ikke viden om, hvad disse behov er. Primært har vi kun viden om, hvad vi umiddelbart sanser, føler og gør, og hvad vi husker. Det er herudfra, vi er henvist til at afdække vore behov (skelne dem fra vore ønsker). Hvorledes kan vi det? Mine erfaringer af under hvilke vilkår jeg svækkes og bliver syg, giver mig en vis erkendelse af mine behov. Men væsentligt er, at kausalprincippet (med dets konsekvens, at en tilsvarende årsag under tilsvarende omstændigheder må have en tilsvarende virkning) indebærer, at jeg også kan drage mine erfaringer fra, hvorledes andre — fysiologisk tilsvarende — personer lever: under hvilke vilkår de opretholder livet, og under hvilke vilkår de nedbrydes og dør. Og med denne viden kan jeg ændre min levevis. Jeg kan undgå faktorer, som erfaringen viser er objektivt nedbrydende. (Om jeg så gør det, er et spørgsmål om karakter.)

For så vidt vi er fysiologisk forskellige, kan vi have forskellige fysiologiske behov. Og disse forskelle er også viklet sammen med, at vi kan være forskellige med hensyn til karakter (ikke blot med hensyn til hvor megen skuffelse vi kan bære, men også med hensyn til hvad vi ønsker). Det betyder, at der ikke kan trækkes skarpe grænser for, hvad den enkelte behøver. Vi må give hinanden et vist spillerum. Men der kan dog trækkes grænser. Ligesåvel som vi kan se, at der er mennesker, der ikke får deres nødvendige behov dækket, kan vi se, at der er mennesker, der lever i overflod. Vi karakteriseres ved, hvorledes vi trækker grænserne for os selv i forhold til andre. Om vi sammenligner os med dem, der har mere end os selv, eller med dem, der har mindre. Når jeg ser, hvorledes andre er henvist til at leve, *behøver* jeg så det, som jeg omgiver mig med? Behøver jeg det for at være tilfreds? Men hvorledes kan jeg være tilfreds, når andre ikke engang får deres objektive behov dækket? Hvilket menneske er jeg? Der er mennesker, der aldrig kan få nok. Men der er også mennesker, der prøver sig selv i en stræben for at afdække det nødvendige. (Lad mig her blot nævne Tolstoj og Gandhi.)

9 Som personer finder vi os selv i et liv, der er forviklet med andres. (Tilegnelsen af sproget må foregå i et samspil med andre.) Vi er kun os selv som en del af et samfund. For at et sådant samfund kan fungere, må der være visse *normer* for medlemmernes indbyrdes adfærd. I første omgang må disse normer udvikles uden bevidst fastsættelse. Men når vi står som personer og kan handle afhængigt af viden, da har vi også mulighed for at stille os konstruktivt over for de overleverede samfundsmæssige normer. Skal vi acceptere dem eller ikke? Svaret må afhænge af, om normerne er konsistente med den etiske fordring. Det er de ikke nødvendigvis. (Vi kan sammenligne forholdet mellem de samfundsmæssigt givne normer og den etiske fordring med forholdet mellem vore tilskyndelser og vore behov.)

Den etiske fordring implicerer, at forskellige personer bør leve i konsistens med, at de hver især kan leve som personer — og altså kan dække de behov, som de objektivt (uafhængigt af hvad de ønsker) har i relation hertil. Etisk set bør samfundet derfor opbygges således, at det sikrer den enkelte en mulighed for at dække sine ønske-uafhængige behov, samtidigt med at det interfererer så lidt som muligt med den enkeltes frihed. Jeg skal ikke her gå nærmere ind på, hvad dette indebærer (f.eks. under hvilke betingelser samfundet kan have ret til at tvinge nogle til at hjælpe andre). Kun én bemærkning. Hvor den etiske diskussion af samfundets opbygning tidligere havde to dimensioner: 1) regler for forholdet mellem individer, og 2) regler for forholdet mellem individ og stat (den magt, der står bag overholdelsen af de første regler); så har den tekniske udvikling nu stillet os over for et tredje problem: vi må tage stilling til, at vi gennem en blind fortsættelse af vor materielle produktion kan ødelægge eller stærkt forringe de objektive vilkår for vort eget og vore efterkommeres liv her på jorden. Naturen står ikke længe som noget, vi blot kan tage for givet; den er blevet noget, vi kan ødelægge (hullet i ozonlaget, drivhuseffekten). Etisk set står verdenssamfundet over for fordringen om, at der gribes ind mod denne udvikling. Og den enkelte over for fordringen om at gøre sit dertil. (Den konflikt, som von Wright skildrer i slutningen af sin artikel, er ikke bundet til hans opfattelse af, at der er to betydninger af ordet 'behov'.)

Litteratur

N R F Maier: *Frustration*, Ann Arbor 1961.

A H Maslow: *Motivation and Personality*, New York 1954/70.

H A Murray: *Explorations in Personality*, New York 1938.

E J Murray: *Motivation and Emotion*, Englewood Cliffs, N J 1964.

J Olds: 'Pleasure Centers in the Brain', *Scientific American*, Oktober 1956.

K Sørlander: 'Hvorfor er Verden i Rum og Tid?', *Norsk Filosofisk Tidsskrift* vol. 23, nr. 2, 1988.

K Sørlander: 'Kausalitet' (foreløbigt upubliceret).

E C Tolman: 'A Psychological Model', i Parsons og Shils (eds): *Toward a General Theory of Action*, Cambr Mass 1951.

G H von Wright: 'Om behov', *Filosofisk tidskrift*, nr 1, 1982.

P T Young: *Motivation and Emotion*, New York-London 1961.